

İŞKENCENİN ÖNLENMESİ BAĞLAMINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MEKANİZMALARINA DAİR ÇALIŞMA NOTLARI¹

I – SÖZLEŞMEYE DAYANMAYAN MEKANİZMALAR

A- İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

aa- İNSAN HAKLARI ALT KOMİSYONU

*BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 1946 tarihli iki kararıyla tesis edildi. 1947'de faaliyete geçti.

*Devletlerin Diplomatik Temsilcilerinden oluşmaktadır

*Genel hedefi hem üye devletlerle ilgili hem de genel bir perspektiften insan haklarıyla ilgili meseleleri incelemek ve bütün dünya çapında insan haklarının geliştirilmesine yönelik tedbirler almak.

bb- BM İNSAN HAKLARININ KORUNMASI GELİŞTİRİLMESİ ALT KOMİSYONU

*Ekonomik ve Sosyal Konsey'in otoritesi altında BM İnsan Hakları Komisyon'unun 1947 tarihli kararıyla kuruldu ve aynı yıl faaliyete geçti.

* Belirli ülkelerden seçilen 26 bağımsız uzmandan oluşur.

*Genel hedefi İnsan Hakları Komisyonuna sunulmak üzere çalışmalar yapmak ve raporlar hazırlamak.

cc- 1503 USULÜ

*BM Ekonomik ve Sosyal Konseyinin 1970 tarihli kararıyla kuruldu ve 1972 yılında faaliyete geçti.

*1503 Usulü BM İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu ve İnsan Hakları Komisyonu tarafından işletilen bir mekanizmadır.

¹ Derleyen Avukat Serkan Cengiz, İzmir Barosu Üyesi

*Amacı bir ülkedeki örnek ihlalleri tespit edebilmek için ciddi insan hakları ihlallerine dair gizli incelemeler yapmaktır.

a-1503 Usulü

i-Büyük çaplı insan hakları ihlallerine ilişkin bilincin geliştirilmesi ve bu tür durumların iyileştirilmesine dair tavsiyelerde bulunmak amacıyla kullanılır.

ii- Bireysel giderim açısından elverişli bir yol olmayıp daha çok ağır ve genel nitelikteki insan hakları ihlallerinin önlenmesi ile ilgilidir.

iii-. Bir bireysel başvuru gönderildiğinde;

a-BM yada herhangi bir kuruluşuna gönderilmelidir ve en azından BM'den bir eylem talep etmelidir .

b-Başvuru anonim olmamalıdır. Başvuru, ilgili devlete gönderilmeden önce başvurucunun ismi (aksi yönde bir istem yoksa) ilgili metinlerden silinir.

c-Başvurunun yazımında siyasi amaçlarla hareket edilmemeli, saygın bir üslup kullanılmalıdır.

d-Başvuru mektubu hazırlanırken bu yolun amacının bireysel bir vakaya değil bir duruma dikkat çekmek olduğu hatırlanmalı ve dolayısıyla da benzer bireysel vakaların bir belgede toplanması ve delille desteklenmesi sağlanmalıdır.

e-Başvuru delillerle desteklenmeli ve deliller ağır insan hakları ihlalleriyle ilgili olmalıdır.

f-Deliller güvenilir olmalı, kendi içinde ve değişik bilgi kaynakları ve farklı zaman kesitleri göz önüne alındığında tutarlılık göstermelidir.

g-İç hukuk yolları ve bunlara başvurulup başvurulmadığı, başvuruldu ise aşaması, başvurulmadı ise nedeni hakkında ekleriyle birlikte bilgi verin.

h- Son olarak konuyla ilgili bir özel raportör atanması, soruşturma yürütülmesi yada BM tarafından ihlallerin sona erdirilmesi için harekete geçilmesi gibi önerebilecek eylemler belirtilmelidir.

1- Başvurunuz gönderildiğinde size bir teyit mektubu dışında size bir bilgi notu gönderilmeyecektir.

i-1503 usulü e-posta yolu ile yapılan başvuruları kabul etmektedir.

j-Başvurunun Alt Komisyon Çalışma Grubunun Temmuz oturumunda ele alınmasını isteniyorsa bu durumda en geç Nisan ayının ortasına kadar başvurunun İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Cenevre'de bulunan bürosuna ulaşmış olduğundan emin olunmalıdır.

dd- İŞKENCE ÖZEL RAPORTÖRÜ

*BM İnsan Hakları Komisyonunun kararıyla kuruldu ve 1972 yılında faaliyete geçti.

*Bir bağımsız uzmandan oluşmaktadır.

*Amacı işkence uygulamalarını Dünya çapında izlenmek ve İnsan Hakları Komisyonuna rapor etmektir.

*İzleme ve olay tespit faaliyetleri de yürütmektedir.

*Özel raportör izleme faaliyetini, kendisine sunulan güvenilir iddialarla ilgili olarak hükümetlerle diyaloga girerek ve olay yeri incelemeleri yaparak gerçekleştirir.

*Özel Raportörün hükümetlerle yaptığı diyalog
a-Acil Başvuru
b-Standart Mektup

yöntemiyle gerçekleşir.

*Standart mektuplar periyodik olarak hükümetlere gönderilir. Mektuplar hem bireysel vakıalarla ilgili hem de genel eğilim, ihlal örnekleri ve ülkede işkenceye katkıda bulunan özel faktörlere ilişkin bilgileri içerir.

*Acil Başvuru yolunun harekete geçirilmesi için Özel Raportöre sunulan başvuruda öncelikle

a-Mağdurun İsmi
b-Olay Tarihi
c-Olay Yeri
d-Fail olduğu öne sürülen kişiler
e-Muamelenin detayları

dair bilgilerin bulunması gerekir.

*Özel raportör kendisine sunulan inandırıcı bir başvuru neticesinde derhal hükümete başvuruda bulunabilecek ve vakayı alenileştirecek, dolaylı olarak işkence yapılmasının önüne geçecektir.

* Özel Raportör tarafından yürütülen olay yeri ziyaretleri ancak ilgili ülkeden gelen bir davetle mümkündür. Raportörün CPT heyetlerinde olduğu gibi bildirimsiz ziyaret yapma yetkisi yoktur.

*Özel Raportör şunları yapamaz:

- a-Hükümet onayı olmadan bir ülkeyi ziyaret etmek
- b-Bireysel başvurulara ilişkin hukuken bağlayıcı kararlar almak
- c-Tavsiyelerinin uygulanmasına dair hükümetleri zorlamak
- d-Bireylere giderim sağlamak.

* İşkence Özel Raportörüne bir başvuru yapıldığında raportör başvurunun alındığına dair bir bildirim gönderir. Ayrıca hükümetten alınan konuyla ilgili yanıtlar başvurucuya gönderilecektir.

ee-TEMATİK RAPORTÖRLER VE ÇALIŞMA GRUPLARI

ff- ÜLKE RAPORTÖRLERİ

II – SÖZLEŞMEYE DAYANAN MEKANİZMALAR

A- İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE

*1984 tarihli BM İşkenceye Önlenmesi Sözleşmesine dayanır.

*1988 tarihinde faaliyetine başlamıştır

*Bağımsız uzmanlardan oluşur.

*Genel amacı taraf devletlerin bu antlaşmadan kaynaklanan işkenceyi önleme ve işkence yapanları cezalandırma yükümlülüğüne riayet etmelerini teminat altına almaktadır.

*Fonksiyonları:

- a-Devlet raporlarının incelenmesi (BMİÖS m.19)
- b-Gizli araştırma yöntemiyle olay tespiti (BMİÖS m.20)
- c-Devletlerarası yakınmalar (BMİÖS, m.21)
- d-Bireysel şikayetler (BMİÖS m.22)

*Komite devletlerin “İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesin” den kaynaklanan yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiklerini izleme işinden sorumludur. Komite bu faaliyetini devletler tarafından sunulan raporların tetkik edilmesi yoluyla gerçekleştirir.

*Komite ayrıca Sözleşmeye üye olan bir devlette işkencenin sistematik olarak uygulandığı iddiasına dair gizli soruşturma yapabilir. Soruşturma durumun oldukça ciddi kabul edildiği vakalarda uygulanır dolayısıyla soruşturma gizli yapılsa bile soruşturma konusu edilip sistematik işkence uygulamasını hoş görüyle karşılayan bir ülke olarak tanımlanmak oldukça caydırıcı olabilecektir.

*Komite ayrıca bireysel şikayet usulünü kabul etmiş olan devletlere karşı bireyler tarafından getirilen iddiaları inceler.

B- İNSAN HAKLARI KOMİTESİ

*1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşme ile tesis edildi.

*1976 yılında faaliyete geçti

*Hepside bağımsız olan 18 (diplomat ve uzman) kişiden oluşmaktadır.

*Türkiye 15.08.2000 tarihinde Sözleşmeye imzaladı ve 23.12.2003 tarihinde de onayladı.

*Sözleşme uyarınca bireysel başvuru hakkını veren Tercih Protokolü Türkiye tarafından 3 Şubat 2004 tarihinde imzalandı 24 Kasım 2006 tarihinde de onaylandı. Böylelikle Sözleşme hakları açısından bireysel başvurunun önü onay sonrasında gerçekleşen ihlaller açısından açıldı.

*Buna karşın Türkiye özellikle Sözleşme m.27’den (azınlık hakları) ve Güney Kıbrıs’tan kaynaklanabilecek sıkıntılar nedeniyle onay metnine topraksal sınırlama ile Lozan Antlaşmasından ve Anayasa’dan kaynaklanan çekinceler getirdi.

*Komite Faaliyetleri:

a-Devlet Raporlarının incelenmesi (Sözleşme md.40)

b-Devletlerarası şikayetlerin ele alınması (Sözleşme m.41)

c-Bireysel başvuruların ele alınması (Sözleşme m.22)

*.Komite üyeleri AIHM Yargıçlarının aksine bireysel sıfatları ile seçilirler

*Komite düzenli olarak yılda üç kez toplanır. AIHM’in aksine yarı-zamanlı çalışan bir kuruluştur.

*Komite kararlarını mevcut üyelerin çoğunluğu ile alır (toplantı yeter sayısı asgari 12)

*Sözleşme hakları devletin egemenliği altında bulunan herkes açısından vatandaşlık bağına bakılmaksızın geçerli olup devletler Sözleşmede belirtilen hakları egemenlik sınırları içerisinde bulunan herkese tanımak zorundadırlar.

*Sözleşme olağanüstü durumlar halinde devletlere sapma rejimi uygulamalarına başvurma yani bazı Sözleşme haklarını askıya alma imkanını vermiş olmasına karşın bu durum diğer bazı hakların yanı sıra işkence yasağı (m.7) ve yaşam hakkı (m.6) açısından da geçerli değildir

aa-Taraf Devletin Rapor Sunması (Sözleşme m.40/1, Usul Kuralları m.66/1, 70/3)

i-Taraf devlet Sözleşmeyi onaylamasından itibaren 1 yıl için Sözleşmedeki hakların durumuna dair bir rapor sunar

ii-Taraf devlet ayrıca Komite tarafından istenildiğinde rapor sunar.

iii-Periyodik raporlar ise her 5 yılda bir sunulur.

bb- Devletlerarası Başvurular (m.41, 42)

- i. Bu güne kadar hiç yaşanmamıştır
- ii. Hakkında başvuru yapılacak olan devlet Komitenin yetkisini tanımış olmalıdır.

cc-Bireysel Başvuru (m)

- i. Hakkında başvuru yapılacak devletin 1 nolu Tercih Protokolü onaylaması gerekmektedir.
- ii. Türkiye henüz bu Protokole onaylamadığı gibi imza da koymamıştır.
- iii. Bireysel başvurular İnsan Hakları Komitesi tarafından incelenir.
- iv. Seçmeli Protokol Avrupa Konseyi çatısı altında faaliyet gösteren ve diğer görevlerinin yanı sıra AIHM kararlarının icra sürecini denetleyen Bakanlar Komitesi gibi bir organdan yoksundur.
- v. Komite bireysel başvuruları kamuya kapalı olarak inceler buna karşın kararları açıklanır.
- vi. Başvurunun mutlaka Protokole taraf bir devlete karşı yapılması zorunludur.

dd. Kimler Başvurabilir

- i- Sadece bireyler başvurma hakkına sahip olup AİHS'nin aksine tüzel kişiler veya kişi toplulukları başvuru yapamazlar.
- ii- Mağdurun ulaşamaması veya başvuru yapmaya muktedir olmaması halinde yakın akrabaları, istisnai hallerde herhangi bir kişi, onun adına başvuru yapılabilir.
- iii- Sadece somut olayların mağduru olan kişiler başvuru yapılabilir. Soyut vakalara karşı başvuru yapılamaz.
- iv- Sadece mevcut bir yasa başvuru konusu yapılamaz. Komitenin soyut norm denetim yetkisi yoktur. Başvurucu yasanın varlığını yakınma konusu yaptığında yasadan etkilendiğini açıkça ortaya koymalıdır.

ee. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

- i- Etkin olan iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekir.
- ii- Objektif olarak herhangi bir başarı şansı vermeyen ve somut bir sonuç doğuracağı öngörüsü vermeyen iç hukuk yolunun tüketilmesi gerekli değildir.

ff-Başvuru Süresi

- i- Sözleşme, AİHS gibi herhangi bir başvuru süresi öngörmemiştir.
- ii- Buna karşın iç hukuk yolunun tüketildiği tarih ile Komiteye başvuru süresi arasında aşırı bir zaman aralığı mevcut olmamalıdır.
- iii- Şayet iç hukuk yolu etkisiz ise bu durumda olay tarihinden itibaren makul bir süre içerisinde Komiteye başvuru sunulmalıdır.

gg- Başka Bir Uluslararası Makama Başvuru

- i. Bununla kastedilen iddia edilen ihlalleri soruşturma ve çözüme bağlama yetkisine sahip başka bir kuruluş önüne sunma yasağıdır. Dolayısıyla sadece raporlama veya alenileştirme amacıyla faaliyet gösteren uluslararası kurum veya kuruluşlara yapılan başvuruların Komiteye sunulmasında herhangi bir engel mevcut değildir.

hh-Kabuledilmezlik Kararı (Usul Kuralları m.92)

- i- Başvurucunun kabuledilmez bulunması halinden Komite tarafları konuyla ilgili olarak bilgilendirecektir.(M.92/1)
- ii- Şayet Komite veya Alt Komisyon tarafından kabuledilmezlik kararı verilmiş ise bu durumda başvuru veya temsilcisi Tercihi Protokol m.5’de belirtilen a)Derdestlik b)İç hukuk yollarının tüketilmemesine dayanan red gerekçelerinin artık geçerli olmadığı gerekçesiyle Komiteden önceki kararını tekrar incelemesini isteyebilir.(m.92/2)

ii-Kabuledilebilirlik (Usul Kuralları m.87)

- i- İlk olarak İnsan Hakları Genel Sekreterliğine gelen bireysel başvurular, aksine bir karar yoksa, geliş sırasına göre kaydedilir ve Komiteye sunulur (m.88/1)
- ii- Komite kabuledilebilirlik incelemesi için tavsiyelerde bulunması amacıyla bir yada birden fazla çalışma grubu kurabileceği gibi özel raportör de tayin edebilir (m89/1)
- iii- Başvuruyu alan Komite, Çalışma Grubu veya Özel raportör başvurunun inandırıcılığa sahip olduğu kanaatinde ise taraf devlete kabul edilebilirliğe (bazı hallerde esasla beraber) ilişkin görüşlerini sunması için 6 aylık süre verir.
- iv- Kabul edilebilirlik hakkında görüşü istenen taraf devlet iki ay için Komiteye veya Çalışma Grubuna veya Özel raportöre başvurarak başvurunun kabuledilmez ilan edilmesini talep edebilir (Usul Kuralları m.91/3).
- v- Başvurucunun devlet tarafından sunulan görüşlere karşı görüş sunma hakkı mevcut olup taraflar kendiliğinden ek belge ve görüş sunabilirler.

jj- Başvuruların Esasının değerlendirilmesi (Usul Kuralları m.93)

- i- Başvuru hakkında kabuledilebilirlik kararı verilmesi sonrasında taraf devlet 6 ay içerisinde Komiteye meseleyi değerlendiren ve işletilen iç hukuk yolunu ihtiva eden değerlendirmelerini sunacaktır. Bu görüşler başvurucuya da iletilecektir.
- ii- Komite kendisine sunulan tüm bilgi ve belgeler ışığında konuyu değerlendirecek ve kararını açıklayacaktır. (m.94)

- iii- Komite incelemesi sonrasında taraf devletin Sözleşmeyi ihlal ettiği kanaatinde ise bu durumda taraf devlete ne yapması gerektiğini belirtir.

a-Genel Yükümlülük
b-Vakaya Özel Yükümlülük

kk-Özel Raportör Tayini (Usul Kuralları m.95)

- i- Komite Seçmeli Protokol madde 5/4 uyarınca kabul etmiş olduğu görüşlerin takip edilmesi ve Komitenin görüşlerinin taraf devletlerce işlerlik kazandırmaya yönelik önlemlerin alındığını netleştirmek amacıyla bir Özel Raportör atar.
- ii- Raportör izleme faaliyetleri hakkında komiteye düzenli bilgi verir. Bu bilgiler Komitenin yıllık raporunda izleme faaliyetleri altında duyurulur.

C- ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

*1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesine dayanır.

D- KADINLARA YÖNELİK AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ

*1979 tarihli BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

E- IRK AYRIMCILIĞININ ORTADAN KALDIRILMASI KOMİTESİ

*1965 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine dayanır.